

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XLV. De vetustissimo more pugnandi ex curru: item de equitatu, & ritu equitandi.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

*Dejecit leto: nihil illos Hercules arma,
Nil valida juvère manus.*

De Lucanorum in eadem Italiâ gente, in bellum ad Cannas eunte, Silius dicto lib. VIII:

— *Qua Buxentia pubes
Apebat dextris irrasse robora clava.*

Quin hodiè que apud plerosque exteri orbis populos hoc unum teli genus notum. Horatius ubi id *cajam* adpellaverit, ut citat Isidorus, ego equidem ignoro. id scio; Lusatiis hodiè, Slavici generis in Germaniâ populis, clavam dici *kaj*: & Polonis, itidem Slavis, *kij*: Germanis verò *kaile*, & variantibus dialectis, *keile*, & *kiele*. nescio an cuncta ex unâ eademque origine. Hoc hodiè que Polonorum, Hungarorum, Bojohæmorumque & aliarum. 10 quarumdam nationum agrestibus, peregrè euntibus, usitatissimum telum. nec magis quidquam viatores expavescent, quàm rusticorum in Poloniâ *kij*, & in Hungariâ *sejesbot*, seu *pálczá*, in Bojohæmo *palice*; id est, *clavam*.

Ceterum Tacitus neque in libro de Germaniâ, ubi arma Germanorum, telaque enumerat, neque in annalibus & historiis, ubi haud raræ ejusdem gentis cum Romanis pugnas memorat, quidquam de arcuum sagittarumque apud eos aut fundarum usum narrat: quæ tamen omnibus aliis circum gentibus fuere communia. & de Francis, validè inter Germanos gente, multis nominibus inter Rhenum Albimque incolente, disertè sic Procopius, dicto rer. Gothicar. lib. II: οὐδὲ πῆλα ἔρχον, id est, *neq. arcus habebant*. & de iisdem Agathias, lib. II: τὸ ξυλὸν ἢ σφενδόνας οὐκ ἴσθησαν. id est, *Arcubus aut fundis non utuntur*. Vnde suspicari 20 pronum, omnem pariter Germaniam duobus istis telorum generibus caruisse. Verum de Fennis tamen, Germanorum omnium versùs orientem æstivum extremis, sic noster in fine libri de Germaniâ: *Fennis mira feritas, sæda paupertas. non arma, non equi, non penates: victus herba, vestitus pelles, cubile humus. sola in sagittis spes; quas, inopia ferri, ossibus asperant*. Et de Gothis, quorum antiqua sedes ad lævam Vistulæ amnis ripam, ostiumque, Vegetius lib. I, cap. XX: *Desectis pectoribus & capitibus, congressi contra Gothos milites nostri, multitudine sagittariorum sæpe deleti sunt*. Idcirco rectè de Germanorum quoque gente dici potuit, quod Strabo lib. IV scripsit de Gallis: *ἄρβων* ἢ *ἄρβωνες*, id est, *utuntur quidam & arcubus*. Sed quæ forma speciesque fuerit arcui Germanico, cognoscere sit cura. Indicat haud obscurè Marcellinus, lib. XXII, his verbis: *Cum arcus omnium gentium flexis curvantur hastilibus, Scythici soli, 30 vel Parthici, circumductis utrimq. introrsus pandis, & patulis cornibus, effigiem lunæ decrescens ostendunt; medietatem rectâ & rotundâ regulâ dividente*. Silius Italicus, lib. VI II, de Hetruscis:

Spicula bina gerunt; capiti codone ferino

Sat cantum: Lycios damnant hastilibus arcus.

Parthici five Scythici arcus forma eadem, quæ olim, nunc etiam apud omnes pariter nationes Persicas, Scythicas, ac Sarmaticas manet. Germanis nostris dicitur patriâ lingvâ *eyn Tatarischer stischbogen*, id est, *Tataricus arcus*. Apud reliquas olim genteis, in quarum numero & nostri Germani, quâ specie arcus fuerint, satis apertè docet Marcellinus, his verbis; *Arcus flexis curvantur hastilibus*. quibus nihil aliud denotatur, quàm arcus illi prælongi, quibus etiamnum Britannicæ utuntur insulæ, & exteri orbis populi omnes: quorum 40 lignum, five hastile, viri staturam æquat. sagitta etiam multo major Scythicâ, seu Tataricâ. unde etiam ob quamdam longitudinis similitudinem nomen ei quæsitum compositum è Romanorum *pilo*, & ipsorum Germanorum *stische*, *ein stischspiel*, & aliâ dialecto *stischpfeil*. nam hodiè que Germanis *stische*, & Gallofrancis *stische* dicitur, quod Latinis *sagitta*. Tales igitur fuere veterum Gothorum Fennorumque arcus & sagittæ; quas ossibus aut cornibus asperabant: quemadmodum etiam nunc apud Britannias, & in orbe extero. Atque hæc ferè sunt genera armorum telorumque, quibus præsci Germani in bello usi sunt.

C A P. XLV.

*De vetustissimo more pugnandi ex curru: item de equitatu,
& ritu equitandi.*

DE armorum telorumque generibus, quibus olim usi sunt Germani, pedites juxtâ atque equites, satis hætenus copiosè curatè que disertum puto. nunc de aliis quoque belli adparatibus pauca quædam dicere res postulat. De Britannis sic tradit Diodorus, lib. V: *καρικῆν φασι τὴν βρετανικὴν ἀντόχθονα ἄρμην, ἣ τὴν παλαιὸν βίον πῆς ἀγωγῆς ἀστέρωντα. ἄρματα μὲν δὲ καὶ οὐκ ἔσθ' πολέμους χερσῶνται, καθάπερ οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων ἦρωες*

figura. 15.

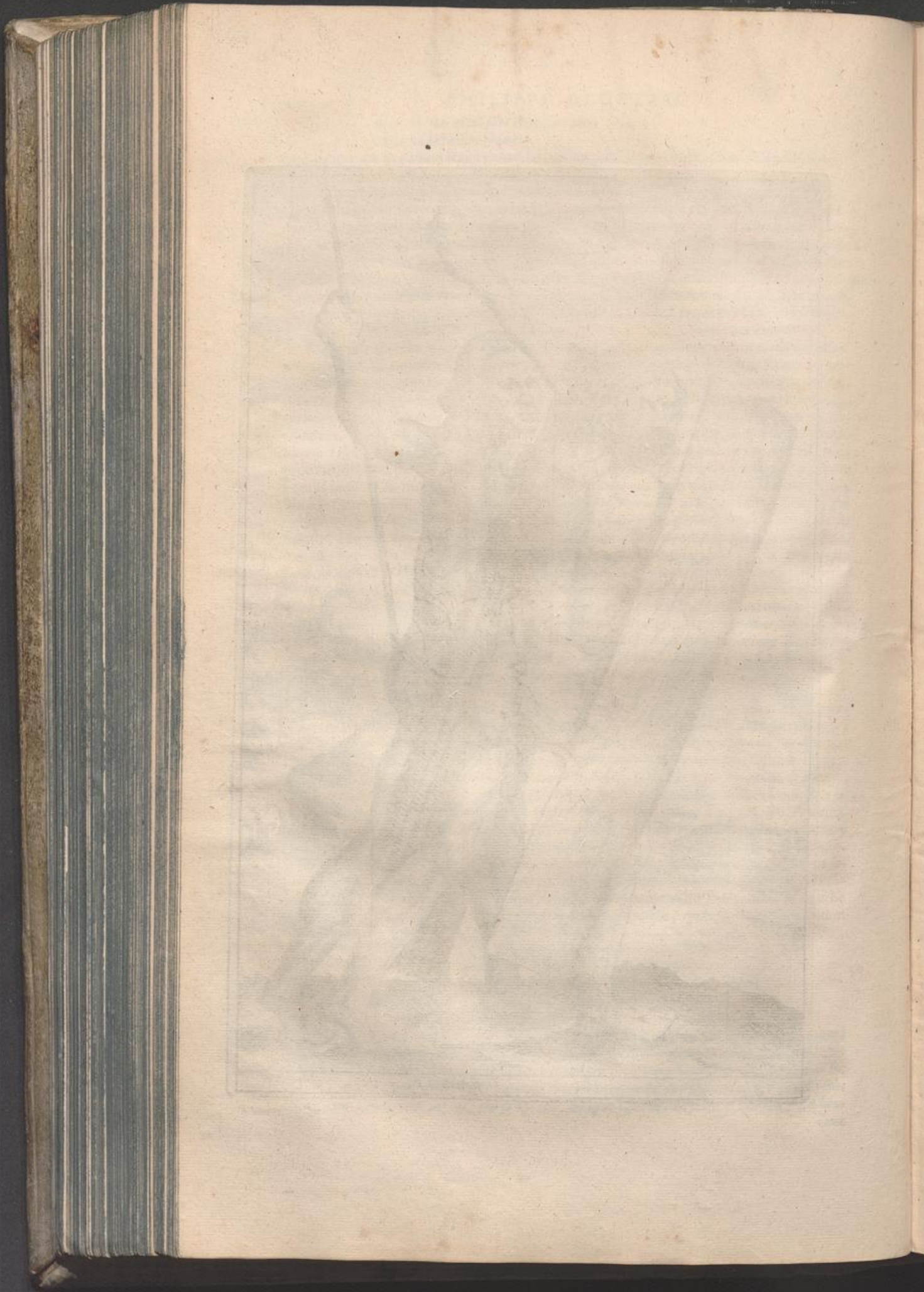

figura. 36.

figura 37

figura 38.

figura. 39.

figura 20

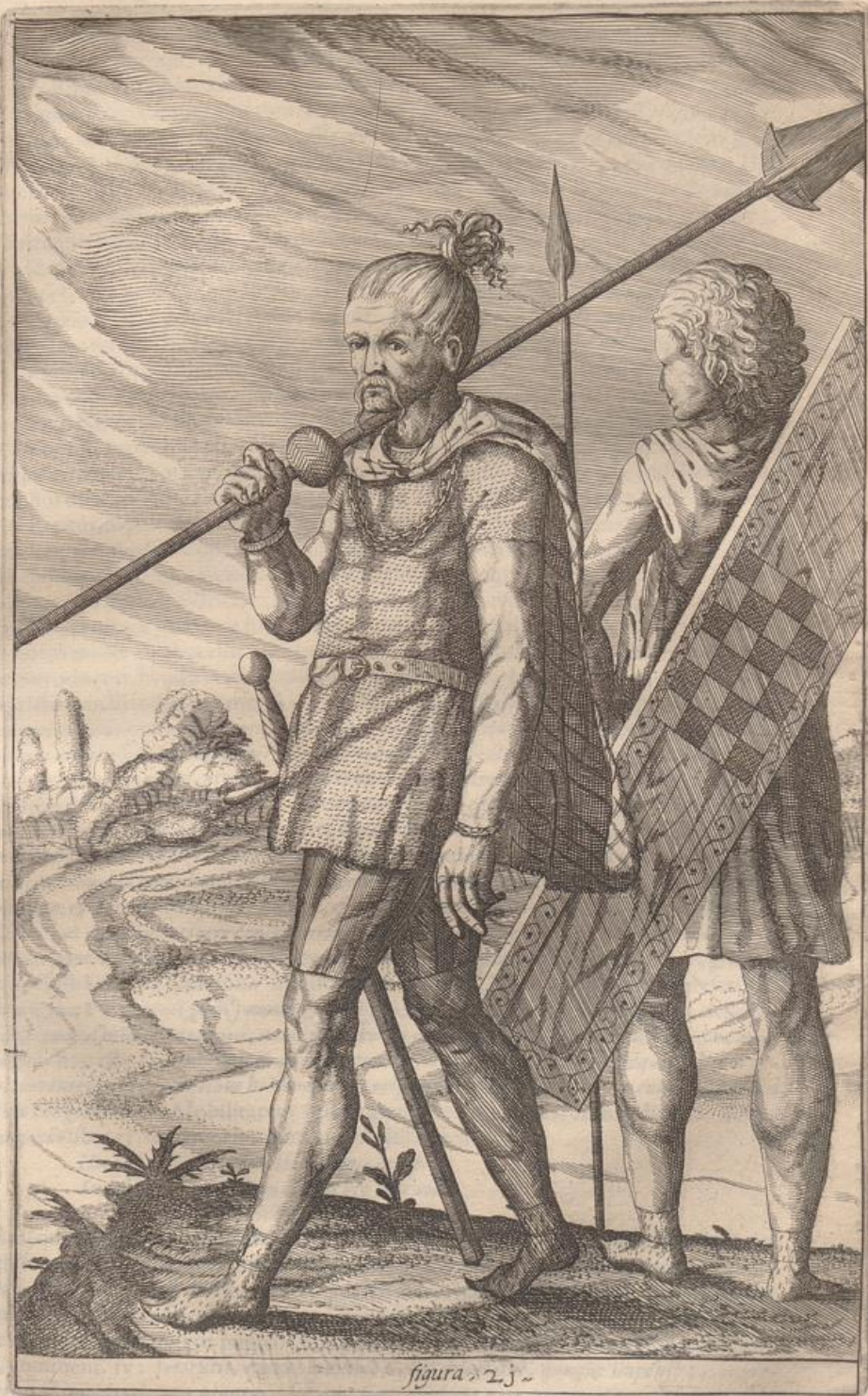

figura 2j~

ἤρωες ἐν τῷ Τροϊκῷ πολέμῳ κερζήσας ὡς δὲ δέον). id est: Britanniam ferunt indigenas incolere gentibus: quæ antiquos adhuc vivendi mores retineant. curribus namque in bellis utuntur; quemadmodum prius Græcorum heroes in bello Trojano belligerasse traditur. Priscum sanè hunc esse bellandi ex curribus morem, plurimis gentibus usitatum, passim profanæ juxta ac sacræ docent historiæ. quapropter & Celtas nostros pariter omnes eo usos, haud dubitandum est. Ac de Britannia manifestum est modò dictum Diodori testimonium. cui consentit Cæsar, primus Romanorum Britanniam cum exercitu ingressus, belli Gall. comment. iv, & v: ut mox videbimus. & Strabo, lib. iv. De Gallis idem Diodorus, eodem libro: Εἰς ἴσθμους καὶ πᾶσι μάχαις χρῶνται σαωρέσιν id est; In itineribus & pugnis utuntur bigis.

10 Florus, lib. iii, cap. ii, de bello Allobrogico: Nil tam conspicuum in triumpho, quam rex ipse Bituitus, discoloribus in armis, argenteoque carpento; qualis pugnaverit. Strabo, dicto loco, de Britannia simul & Gallis: πρὸς ἣν ὄντ' πολέμῳ ἀπλώαις χρῶνται τὸ πλεόν, καὶ ζήπυρ καὶ κελτῶν ἔθνη. id est: In bellis vehiculis utuntur plerumque, quemadmodum & Gallorum quidam. Et Mela, lib. iii, cap. v, de iisdem Britannis: Dimicant non equitatu modò aut pedite, verùm & bigis, & curribus, Gallicè armati. covingos vocant: quorum falcatis axibus utuntur. Frontinus, stratagem. lib. ii, cap. iii: Cajus Cæsar Gallorum falcatas quadrigas palis defixis excepit, inhibuitque. In Hispanorum equidem bellis, in quantum ea à Græcis Latinisque scriptoribus tradita nobis cognoscere datur, nullus curruum usus usquam reperitur. quare jam inde eo tempore, quo Romani Hispaniam ingressi sunt, in desuetudinem apud eos abivisse hunc

20 bellandi morem, probabile est. Nec illos quidem Gallos, qui, magnâ Italiæ parte occupatâ, priscis etiam temporibus crebra cum Romanis gesserunt bella, eo in Italiâ usos invenio: nec alios illos in Asiâ. Et Germanorum creberrima diutinaque cum Romanis bella quamvis Tacitus, & post eum alii, qui im curatissimè memoraverint, tamen de curruum usu in pugnis ne γού quidem. unde haud leve nec vanum documentum, nullum hunc omnino fuisse apud eos morem. Verùm, quia unius ejusdemque gentis atque originis fuerunt Germani cum Gallis atque Britannis, unâ cum his ex Asiâ in eam terram, quæ postea Celtica dicta fuit, profecti: dubitare haud licet, quin & ipsi ab initio eundem pugnandi modum in Germaniâ suâ habuerint. proinde etiam eum, uti à Cæsare ac Diodoro describitur, huc introducere haud alienum existimo. Cæsar igitur, belli Gall. comment. iv, de

30 pugna quâdam, in Britanniâ commissâ, ita narrat: Tum dispersos nostros, depositis armis in mendo occupatos, subito adorti, paucis interfecit, reliquos incertis ordinibus perturbaverunt: simul equitatu atque effedis circumdederunt. Genus hoc est ex effedis pugna: primò per omnes partes perequitant, & tela conjiciunt, atque ipsi terrore equorum, & strepitu rotarum, ordines plerumque perturbant: & quum se inter equitum turmas insinuat, ex effedis dissiliunt, & pedibus præliantur. aurigæ interim paullum à prælio excedunt; atque ita se collocant, ut si illi à multitudine hostium premantur, ad suos receptum habeant. ita mobilitatem equitum, stabilitatem peditum in præliis præstant: ac tantum usu quotidiano & exercitatione efficiunt, ut in declivi ac præcipiti loco incitatos equos sustinere, & brevi moderari, ac flectere, & per temonem percurrere, & in jugo insistere, & inde se in curru citissimè recipere consueverint. Quibus rebus, perturbatis nostris novitate pugna,

40 gna, tempore opportunissimo Cæsar auxilium tulit. Ergo nusquam Galli eo genere pugnae usi fuerant in Galliâ contra Cæsarem. Diodorus, dicto libro, id genus sic breviter describit: Εἰς ἴσθμους καὶ πᾶσι μάχαις χρῶνται σαωρέσιν, ἔχοντες ἑ ἄρματα ἑ λώϊον, καὶ ὡς δὲ δέον. ἀπαντῶντες ἢ πᾶσι ἐπιπλάουσιν ἐν πᾶσι πολέμοις, σαωρέσιν ὄντ' ἐναίσις, καὶ κατὰ βάντες εἰς τὸ πῶς ἑξίφους σαώσασιν μάχην. hoc est: In itineribus & præliis utuntur bigis; quæ aurigam simulque militem gestant. occurrentes in bello equitibus hostem petunt missilibus: dein desilientes ex curru, ad gladii confectum congregiuntur. Mobilitatem velocitatemque horum curruum indicat & Virgilius, γεωργικῶν lib. iii, de equorum educatione differens:

Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas;
Belgica vel molli melius feret effeda collo.

50 Ceterùm, quos Diodorus ὡς δὲ βάντες appellat, militeis ex curribus propugnantes, subindeque desilientes ac rursus ascendentes, Cæsar, comment. vi, ab ipsius curru vocabulo nominat effedarios. Atque de hoc genere pugnae pauca hæc dixisse sufficiat; siquidem ejus jam nullus Julii Cæsaris sæculo in Germaniâ usus.

De equis nunc, ex quibus pugnare semper soliti sunt Germani, non nihil dicendum. Cæsar, comment. iv: Iumentis, quibus maximè Gallia delectatur, quæque impenso parat pretio, Germani importatis non utuntur. sed quæ sunt apud eos nata parva atque deformia, hæc quotidianâ exercitatione, summi ut sint laboris, efficiunt. Equestribus præliis sæpè ex equis desiliunt,

liunt, ac pedibus præliantur: equosque eodem remanere vestigio (nempe extra prælium, ut effeda) assuefaciunt. ad quos se celeriter, quum usus poscit, recipiunt. Et auctor noster, in libro de Germania: Equi non formâ, non velocitate conspicui, sed nec variare gyros, in morem nostrum, docentur. in rectum, aut uno flexu dextros agunt, ita conjuncto orbe, ut nemo posterior sit. In uniuersum æstimanti, plus penes peditem roboris. eoque mixti præliantur, aptâ & congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum. Cæsar, comment. I: Ariovistus his omnibus diebus exercitum castris continuit. equestri prælio quotidie contendit. Genus hoc erat pugna, quo se Germani exercuerant. equitum millia erant XI; totidem numero pedites velocissimi, ac fortissimi; quos ex omni copiâ singuli singulos suæ salutis causâ delegerant. cum his in præliis versabantur: ad eos se equites recipiebant. hi, si quid erat durius, concurrebant: si qui, graviore vulnere accepto, 10 equo deciderant, circumstitebant. si quod erat longius prodeundum, aut celerius recipiendum; tanta erat horum exercitatione celeritas, ut, jubeis equorum subleuari, cursum adæquarent. Non semper jubeis subleuatos cursum equorum pedibus adæquasse; sed ponere etiam equitem sapius eodem equo fuisse victos, ostendit Strabo, lib. III, his verbis: Οὐκ ἴδιον ἦν Ἰβήρων εἶδέν τε τῶν σὺν δίο ἐφ' ἵππων κρημίζεσθαι· κτ' δὲ τὰς μάχας τ' ἕτερον περὶ ἀγωνίζεσθαι. id est: Neque hoc Hispanis peculiare est, binos equo vehi: quorum alter pedes in præliis certamen init. Gallos credo, & Britannos, Germanosque eum, præter Hispanos, intellexisse. De Bastarnis, ultimâ versûs ortum, brumalem Germanorum gente, à Vistulæ fontibus ad Istri usque ostia quondam incolente, Plutarchus in Aemilio Paulo: Ἡ ἑν ἰσθμῷ τῷ ἀπὸ δεξιῆς βασιλέων. μύριοι μὲν ἵππων, μύριοι δὲ ἄρματων. hoc est: Auxilio namque veniebant roganti X millia equitum, par numerus peditum, 20 & ipsorum jungentium cursum equis, & in vicem prolapsorum equitum vacuos capientium ad pugnam equos! Sic vocem heic ἄρματων interpretatur Livius lib. XLIV; ubi eandem, haud dubiè ex Polybio desumptam, narrat historiam. De Batavis, Treverisque, Cisterhenanis Germanis, quos P. Crassum in pugna Parthicâ duxisse, supra diximus, ita idem Plutarchus in Crasso, & Appianus in Syriacis: Τῆς τῶν ἐξ ἡμετέρας ἡμετέρας δὲ πρὸς τὴν ἑσπέρην ἀπὸ τῶν ἰσθμῶν δι- 30 περὶ τῆς πρὸς τῶν ἐπιλαμβάνοντο, καὶ συμπορεύσασθαι μὲν οὖν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἵππων εἶδεν, τῆ βαρβαρῶν δὲ ἀπολιμνῆος διουκῆτος ὄντος: πολλοὶ δὲ οὖν ἐαυτῶν ἀπολιμνῆος ἵππους, καὶ δύο μὲν οὖν πῆς ἐκείνων, ἐτυπὸν εἰς τὰς ἡσπέρους: οἱ δὲ αἰεσίοντες ἑσπέρους οὐκ ἔδωκον, & συμπαύοντες ἐν ταύτῳ οὖν ἰσθμῷ πλεμῆος ἀναπνεύσασθαι ἀπὸ τῆς πρὸς τῶν. Id est: His enim scribebat maximè, horumque virtute mira edebat facinora. apprehensis namque hostium contis, viros complexi, ex equis eos deturbabant, 30 armorum pondere immobiles. multi etiam, equis suis relicti, hostium equos subeuntes, ventris eorum fodiebant. qui, præ dolore subsultantes, excutiebant sessores, & tam suos quàm hosteis proculcabant promiscuè. Communem hunc fuisse omnium Germanorum morem, ex Taciti annal. lib. I discio; ubi hæc præscripta sunt verba: Neque tamen Arminius, quamquam libero incurso, statim prorupit. sed, ut hæcæ cæno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore sibi quisque properus, & lenta adversum imperia aures; irrumperè Germanos jubet, clamitans, En Varus. & eodem iterum fato victa legiones. simul hæc, & cum dilectis scindit agmen, equisque maximè vulnera ingerit. illi sanguine suo & lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus disjicere obvios, proterere jacentes. Ceterum. Cæsar, commentar. IV, supra citatis hæc addit: Neque eorum moribus turpius quidquam 40 aut inertius habetur, quàm ephippii uti. itaque ad quemvis numerum ephippiatorum quamvis pauci adire audent. Phaleris tamen usos, testis est noster, in dicto libro de Germaniâ. Gaudet, inquit, præcipuè finitimarum gentium donis: que non modò à singulis, sed publicè mittuntur: electi equi, magna arma, phalera, torquesque. Et Sidonius, lib. IV, epist. XX, de Segismeris, regii inter Gothos juvenis, cultu: Illum equus phaleris comtus, imò equi radiantibus gemmis onusti antecesserant. Sed phaleras etiam sine ephippii dici, ostendit Gellius, lib. V, cap. V: Equitatus frenis, ephippiis, monilibus, phaleris præfulgens. Antiquissimum fuisse morem, sine ephippiis equitare, discio ex Virgilio, Aeneid. VIII:

Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis.
Aurea pectoribus demissa monilia pendent:
Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.

His picta ista tapeta loco ephippiorum fuere. quo ritu & antiquos illos Taciti ævo Germanorum principis duceisque torquatos, ac phaleros, & in his Segismerem regium juvenem, equitasse credo. De Chryxo, Bojorum duce in exercitu Hannibalico, sic equum suum adloquitur consul Romanus, apud Silium, libro I V:

— Videsne,
Quantus eat Chryxus? jam nunc tibi premia pono

Illum

*Illum Sidonio fulgentem ardore tapeta,
Barbaricum decus; & fulvis donabere frenis.*

Sed talia Tacitus de Germanis Rheno proximis: de quibus eodem libro istud: *Quamquam proximi, ob usum commerciorum, aurum & argentum in pretio habent.* de ulterioribus verò hoc: *Argentum & aurum propitii an irati dii negaverint, dubito. possessione & usu haud perinde efficiuntur. Est videre apud illos argentea vasa, legatis & principibus eorum muneri data, non in aliâ vilitate, quam quæ humo finguntur.* His igitur, loco tapetium, sive ephippiorum, sagulis varicoloribus infernebantur equi. Frenatos tamen fuisse, ostendit idem auctor, eodem libro: *Dotem non uxor marito, sed uxori maritus affert. Intersunt parentes & propinqui, ac munera probant: munera, non ad delicias muliebres quesita, nec quibus nova nupta comatur: sed boves, & frenatum equum, & scutum cum frameâ gladioque.* Atque hoc erat omne genus armorum, quibus eques armatus in prælium descendeat; adjectis tamen tegumentis, loricâ, ac galeâ, de quibus supra dictum. Idem auctor ibidem antea: *Et eques quidem scuto frameâque contentus est. pedites & missilia spargunt; pluraque singuli; atque in immensum vibrant, nudi, aut sagulo leves.* Quibus in verbis quia gladii nulla fit mentio, cave credas, auctorem excludere illum ab equite voluisse. id enim alter ille, proximè ante hunc citatus, locus liquidò negat. Nec minùs certè sagulum aut pellem ferinam habuere equites quàm pedites. De feminis porrò ista subiungit Tacitus: *Ne se mulier extra virtutum cogitationes, extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborum periculatorumque sociam; idem in pace, idem in prælio passuram ausuramque. hoc juncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. sic vivendum, sic pereundum.* Hinc illud Nicetæ Choniatis, in vitâ Manuelis Comneni, de Alemannis ac Francis: οἱς Ἐθελδα καπλέροισι ὡς ἀρρένας ἐπιπρωάζουσι, ἐκ τῆς ἐφ' ἐπίσιν ἐ συμβάδλω τὰ πῶτε Διχαλωσῶν, ἀλλὰ περὶβάδλω ἀνέδλω ἐποχῆδῶν. id est: *Inter quos & mulieres erant, non conjunctis pedibus, sed virorum ritu, largiter diductis, super sagis equitantes.* Sed hæcenus de equitatu disseruisse sufficiat.

C A P. XLVI.

*De decernendo bello, diligendoque exercitus duce, & aliis ordinum ductoribus:
item de ducis in bello auctoritate atque officio.*

BELLICIS armis summâ, quantum fieri potuit, curâ descriptis, tempus nunc est ad ipsum bellum transire. Tantum igitur quum fuerit, ut supra dictum, pricis Germanis armorum studium, tantusque belli amor; facillè quævis res vel levissima in causam belli sufficere potuit: aded, uti rarò justum aliquod bellum ab iis susceptum existimem; nisi si bellum sibi illatum propulsaverint, aut exortam tyrannidem extinxerint. in ceteris istud auctoris nostri vigeat, in libro de Germaniâ prescriptum: *Nec arare terram, aut expectare annum, tam facillè persuaseris, quam vocare hostes, & vulnera mereri. pigrum quin imò & iners videtur, sudore acquirere, quod possis sanguine parare.* Item illud Sillii, lib. III, de Vettonibus, Hispanicâ gente:

— Venatibus ævum
Transigitur, vel, more patrum, vis raptaque pascunt.

Vnde illud sequitur, quod Cæsar, belli Gall. comment. VI, testatur de Germanis: *Latrocinia nullam habent infamiam, qua extra finis cujusque civitatis fiunt. Atque ea juventutis exercende ac desidia minuenda causâ fieri prædicant.* Cujus rei exemplum existat apud Tacitum, annal. lib. XII: *isidem temporibus in superiore Germaniâ trepidatum, adventu Cattorum, latrocinia agitantium.*

At bella quo more ac ritu, quâ item auctoritate decreta fuerint, quique iis duces præpositi, primo loco indicandum est. Tria fuisse apud eos rerumpublicarum genera, quum supra ostensum sit; unum *democraticum*, alterum *monarchicum*, tertium ex utroque *mixtum*: ex his, monarchis, sive regibus, liberâ atque absolutâ potestate imperitantibus, pro suâ libidine atque auctoritate quodvis bellum instituere atque decernere licitum fuisse, certum est. Bella autem hos gessisse cum finitimis, patet ex hisce auctoris nostri verbis, in libro de Germaniâ: *Svionum hinc civitas, ipso in oceano, præter viros armaque, classibus valent.* quorsum quidpe arma & classes, nisi in bellicas expeditiones? His verò bellis aut ipsi reges præerant, aut alium quempiam, è subditorum numero, cum ducis imperio ac potestate præficiabant. Mag. Adamus Bremensis de eisdem Svionibus: *In prælium euntes omnem præbent obedientiam regi; vel ei, qui ductor ceteris à rege præficitur.* non liberæ, aut ingenuæ conditionis; sed servus, vel libertus. Sic enim de iisdem Svionibus paullo